

באר

ה"אור החיים הקדוש"

סדר לימוד ב"אור החיים" הקדוש

אלימלך בידמן

שליט"א

בתקנת מורינו הגה"צ רבי

פרשת בשלח פ"ד

באר ה"אור הזי"ם הקדוש"

פרשת בשלה ב"ד

סדר לימוד ב"אור החיים" הקדוש כתקנת מורינו הגה"צ ארי"ל מליט"א בדרמן שליט"א

וַיֹּאמֶר ה' אֶל מֹשֶׁה מִה תַּעֲזֹק אֵלַי דְּבַר אֶל בְּנֵי יִשְׂרָאֵל וְיִסְעוּ: (י"ד ט"ו)

מה תעזק אלי. קשה ולמול מי יצעק אם לא לה' אלהיו ובפרט בעת צרה דכתיב (יונה ג') קראתי מצרה לי, (ספליס קי"ח) מן המצר קראתי יה, ואם לצד שהרבה להתפלל הלא כל עוד שלא נענה מהעונה בצר לו לא ירף מתפלה. עוד רואני כי נתקבלה תפלתו ואמר לו ה' הרם את מטך וגו' אם כן קבלנות זה שאמר מה תצעק אלי למה. עוד קשה אומרו דבר אל בני ישראל ויסעו להיכן יסעו אם רודף מאחור והים לפניהם, ואם הכוונה אחר שיבקע הים אם כן היה לו לומר הרם את מטך וגו' ואחר כך יאמר דבר אל בני ישראל וגו'.

אכן יתבאר הענין על פי מאמרם ז"ל (שמו"ט כ"ג) שישראל היו נתונים בדין מה אלו אף אלו, ודבר ידוע הוא כי כח הרחמים הוא מעשים טובים אשר יעשה האדם למטה יוסיפו כח במדת הרחמים ולהיפך ב"מ ימעטו הכח, והוא אומרו (דברים ל"ג) צור ילדך תשי, והנה לצד שראה אל עליון כי ישראל קטרגה עליהם מדת הדין, והן אמת כי חפץ ה' לצדק ישראל אבל אין כח ברחמים לצד מעשיהם כנוצר, אשר על כן אמר למשה תשובה נצחת מה תצעק אלי פירוש כי אין הדבר תלוי בידי הגם שאני חפץ עשות נס כיון שהם אינם ראויים מדת הדין מונעת ואין כח ברחמים כנגד מדת הדין המונעת, ואמר אליו דבר אל בני ישראל פירוש זאת העצה היעוצה להגביר צד החסד והרחמים דבר אל בני ישראל ויתעצמו באמונה בכל לבם ויסעו אל הים קודם שיחלק על סמך הבטחון כי אני אעשה להם נס ובאמצעות זה תתגבר הרחמים ואתה הרם את מטך פירוש באמצעות מעשה הטוב נעשה להם הנס ובקע הים כי גדול הבטחון והאמונה הלז להכריעם לטובה. ותמצא שכן היה וצדיק הראשון הוא נחשון בן עמינדב ונכנס עד גרונו ולא נבקע הים עד שאמר כי באו מים עד נפש כמאמרם ז"ל (סוטה ל"ז) ובוה נתישבו הכתובים על נכון. ונראה לי לומר כי רשם ה' לומר להם טעם תגבורת הדין עליהם לצד שהם המעיטו בלבם האמונה ואמרו הלא טוב לנו את עבוד מצרים לזה צוה ה' לעשות כנגד עון זה הצדקת האמונה בכל תוקף. גם בזה רמזם לדעת הסובב תגבורת הדין מחדש:

וַיֵּט מֹשֶׁה אֶת יָדוֹ עַל הַיָּם וַיֵּשֶׁב הַיָּם לַפְּנוֹת בְּקֶרֶךְ לְאִיתָנוּ וּמִצְרַיִם נִסִּים לְקִרְאָתוֹ וַיִּנְעַר ה' אֶת מִצְרַיִם בְּתוֹךְ הַיָּם: (י"ד כ"ו)

לאיתנו. רז"ל אמרו (שמו"ט כ"ג) לתנאו הראשון. וקשה לי לדבריהם אין זה מקום התנאי אלא בשעת החלוקה שם יזכיר תנאי זה. ואולי כי יודיע הכתוב כי אחר ששב אז ידע שהוא תנאי שהתנה עמו ה' ולא גזירת כליונו או הגעת צביונו להבטל מהעולם, והגם כי התנאי היה ידוע לו, אולי שלראות הפלאת הדבר שנתישב ונעשו המים יבשה וגם המים העומדים נעשו חומות אבנים יאמרו כי בא עד קיצו גם כן וכשחזר ידע כי אין זה אלא תנאי ראשון לבד. וצריך לדעת אופן התנאי אם היה ליוצאי מצרים אם כן למה נדעש בפעם הזאת כמאמרם ז"ל (ספ) שהתרים כנגד משה ואמר לו אין אני נקרע מפניך שאני נבראתי ביום ג' ואתה נבראת ביום ששי וכו' עד שנטה ה' ימינו לימין משה דכתיב (שפי"ג ז') מוליך לימין משה. ועוד רואני כי ליחידי סגולה היה נקרע בעל כרחו כמעשה הובא בחולין (ח) ברבי פינחס בן יאיר וכו' ואם לא התנה עמו אלא ליוצאי מצרים לבד מה כוחו של ר"פ בן יאיר עליו השלום להתגבר על מעשה בראשית:

אכן תנאי זה הוא בכלל התנאים שהתנה ה' על כל מעשה בראשית להיות כפופים לתורה ועמליה ולעשות כל אשר יגזרו עליהם וממשלתם עליהם כממשלת הבורא ברוך הוא, ולזה תמצא כמו כן בשמים ובארץ ובכוכבים ובשמש וירח שלטו עליהם הצדיקים יחידים ואין צריך לומר מרובים כאשר חקק ה' להם בעת הבריאה, והוא סוד אומרו (שפי"ג ז') בוראך יעקב וגו' ואמרו ז"ל (ויקרא כ"ג פ"ו) שאמר הקדוש ברוך הוא לעולמו מי בראך מי יצרך ישראל והכל בכח התורה. וצא ולמד מ"ש בפסוק בראשית. והנה ביציאת ישראל ממצרים עדיין לא קבלו התורה ואין גזירתה על הנבראים גזירה ולזה לא הסכים הים ליחלק להם וטען למשה אתה נבראת בששי ואני בג' זה רמז כי אינו בן תורה שאם היה בן תורה הנה הוא קודם לו כי התורה קדמה לעולם כולו, ולזה נתחכם ה' והוליך ימינו לימין משה פירוש הראהו כי הוא בן תורה המתיחס לה ימין דכתיב (דברים ל"ג) מימינו וגו' וכשראהו תיכף ומיד נקרע כתנאי הראשון, ולזה כל צדיק וצדיק שיעמוד אחר קבלת התורה יביא בידו שטר חוב א' לכופו ליחלק לפניו, ותמצא שכשלא רצה ליחלק לר' פנחס בן יאיר ולהמתלוה עמו רצה לקונסו ופחד הים ממנו: כאן מדליגן

וַיִּלְנוּ הָעַם עַל מֹשֶׁה לֵאמֹר מַה נַּשְׁתָּה: (ט"ו כ"ד)

וילנו וגו' לאמר. יספר הכתוב בגנותם כי באו בריב, ואין הכתוב מקפיד אלא על תלונותם, אבל על פרט אומרם מה נשתה לא יקפיד ה' אם היו אומרים כדרך שואל חסרונו:

וַיֹּאמֶר אִם שְׁמוֹעַ תִּשְׁמַע לְקוֹל ה' אֱלֹהֶיךָ וְהִיִּשְׂרָ בְּעֵינָיו תַּעֲשֶׂה וְהִאֲזַנְתָּ לְמִצְוֹתַי וְשָׁמַרְתָּ כָּל חֻקָּיו כָּל הַמִּחְלָה אֲשֶׁר שָׁמַתִּי בְּמִצְרַיִם לֹא אֶשִׂים עֲלֶיךָ כִּי אֲנִי ה' רַפְּאֵךְ: (ט"ו כ"ו)

אם שמוע וגו' פירוש אם שמוע לחק ומשפט אשר שם כאמור בסמוך תזכו לשמוע בקול ה' פירוש ממנו יתברך, על דרך אומרו (דברים ל"ג) השמע עם קול אלהים וגו', ומבשרם שיזכו למה שזכו אחר כך, וה' נתן להם שבת ודינים קודם (פסלתינ' ל') לנסותם אם ישמעו למצות אלו יצום התורה כולה, והוא אומרו למעלה ושם נסהו פירוש אם יעמוד בקבלת התורה. ותמצא שכאן רמז הכתוב ד' מצות ללמוד וללמד לשמור ולעשות, כנגד ללמוד אמר אם שמוע וגו' בקול ה' זו תלמוד תורה, וכפל השמיעה לטעם הנזכר, גם לרמוז להם שיהיה עסק התורה בחשק גדול שהגם שעודנו לומד יתאוה ללמוד עוד וזה יגיד שאינו שבע וקץ בלימודו. וכנגד ללמד אמר והישר בעיניו תעשה על דרך אומרם ז"ל (דברים ל"ג) מה אני בחנם אף אתה בחנם, ושיעור הדברים הוא על זה הדרך והישר בעיניו יתברך לעשות הוא עם בראויו שנתן להם התורה בחנם תעשה גם כן אתה, וכנגד מצות עשה אמר והאזנת למצותיו, וכנגד מצות לא תעשה אמר ושמרת כל חוקיו לשון שמירה הצודקת על ל"ת:

אשר שמתי וגו'. טעם שפרט לומר אשר וגו' נתכוון לבל יאמרו כי אינו מבטיח אלא שלא להביא עליהם מחלה אבל אם באה לזולת בהדי הוצא לקי כרבה ואין כאן הבטחה לזה אמר אשר שמתי במצרים, ולכו וראו מעשה מצרים שהגם שהביא ה' כמה מחלות היה ה' מגביל למכה לבל תגע בהם הא למדת שאפילו בשעת חרון אף יפליא ה'

להם חסדו ויצילם ה':

כי אָני ה' רופאָך. פירוש לצד חולאים שאינם בידי שמים כאומרם ז"ל (נפשות ל). הכל בידי שמים חוץ מצנינים ופחים. לזה אמר כי אני ה' רופאך פירוש הגם שיקר לך מקרה מהם אני ארפאך מהם, כי משה הוא שנתחכם להביאם דרך זה לסיבה ידועה:

וַיִּסְעוּ כָּל עַדְת בְּנֵי יִשְׂרָאֵל מִמִּדְבַר סִין לְמִסְעֵיהֶם עַל פִּי ה' וַיַּחֲנוּ בְּרַפְיִידִים וְאֵין מַיִם לְשֵׁתֵת הָעָם: {י"ז א}

ויחנו ברפידים ואין מים. לדבריהם ז"ל (נפשות ט). אין רפידים אלא רפיון ידים מן התורה יכוין הכתוב לומר כשרפו ידיהם מן התורה שנמשלה למים לזה גם ה' מנע מהם המים מדה כנגד מדה:

וַיִּרֶב הָעָם עִם מֹשֶׁה וַיֹּאמְרוּ תָנוּ לָנוּ מַיִם וְנִשְׁתֶּה וַיֹּאמֶר לָהֶם מֹשֶׁה מַה תְּרִיבוּן עִמָּדִי מַה תִּנְסוּן אֶת ה': {י"ז ב}

וירב העם עם משה ויאמרו תנו לנו מים ונשתה ויאמר להם משה וירב תריבון עמדי מה תנסון את ה'. פירוש והמריבה הוא שאמרו להם בדרך זה תנו לנו מים וכי משה יש לו מים לתת להם אין זה אלא מריבה שאם היתה כוונתם לשאול כי יצעק אל ה' היה להם לומר כדרך שדברו אליו (מקם טו) כששלח ה' בהם נחשים שרפים. או אפשר שהיו תובעים המים כמי שתובע חוב מחברו ואומר לו תן לי מה שאתה חייב לי, ואמרו לשון רבים ודבריהם עם משה לבד, כאן כללו לה'. ולזה אמר להם משה מה תריבון עמדי מה תנסון את ה'. ואמר בסדר זה כי בערך ה' כבר ידעו כי כל יכול אלא מנסים אם יש בקרבם:

וַיִּצְמָא שָׁם הָעָם לַמַּיִם וַיִּלְן הָעָם עַל מֹשֶׁה וַיֹּאמֶר לָמָּה זֶה הַעֲלִיתָנוּ מִמִּצְרַיִם לְהָמִית אֹתִי וְאֶת בְּנֵי וְאֶת מִקְנֵי בְּצִמָּא: {י"ז ג}

וילמא קם וגו'. הנה הענין ויליד התימה למה יביאם ה' אל הנסיון הגדול הזה למות בצמא, וכפי השכל ישער אדם שדבר זה וכדומה תוליד הכפירה. ועוד תגדל הקושיא על משה שבמקום שיאזור חלציו בתפלה ובתחנונים בא בטענה לפני ה' עוד מעט וגו' שיראה כי לא חשש על צמאונם ועל מות בני ישראל בצמא כי הכתוב מעיד כי צמאו למים:

ונראה כי ה' ניסה אותם להדריכם לשאת עיניהם ולהתפלל לפני ה' כי זה עיקר גדול באמונה ובהשלמת הנפש. ותמצא שנתחכם ה' על הדבר ולא נתן להם מן יום לחודש אלא דבר יום ביומו, ואשר על כן מנע מהם הנם עד שיתחנונו למול קונם וישמע צעקתם, ומודיע הכתוב כי במקום שיצעקו לה' היו מריבין עם משה וכשתקף עליהם הצמאון וילן העם על משה, לזה סדר הכתוב סדר המעשה ויצמא וגו' וילן וגו', לומר שלא עשו דבר זולת זה הא למדת כי לא צעקו לה'. וכן העיד הכתוב על נסותם וגו' היש ה' בקרבנו אם אין הא למדת כי לא היו מצדיקים בהשגחה. והן האדון ברוך הוא היה מכריחם לצעוק אליו ולהסיר המחשבה הרעה באמצעות תוקף הצמאון, וכל זה השכיל והבין משה ולזה לא התפלל אל ה' והיה מצפה לתקות האדון מהם, וכשראה כי גדול הכאב אמר לפני ה' מה אעשה לעם הזה

פירוש מה אעשה להם להרחיק תלונתם מעלי ומזה תדע כי הרגיש משה כי אין

דבר זה תלוי בתפלה שאם לא כן היה מתפלל כמו שעשה על הים, ולו יהיה שלא נענה היה מוסיף בתפלה עד שיענהו ה', וטען עוד לפני ה' עוד מעט וגו' פירוש אם תוסיף לצערם עוד מעט ותולדות הדבר שתצא מהם היא וסקלוני, ולו יהיה שאחר תוסיף לצערם עד שיצעקו לפניך בבכיה רבה ותצא כוונת ה' לפועל אבל ביני ביני וילך משה בסקילה, וזו טענה הנשמעת. וראיתי לתת לב איך עם ה' הרואים דברים המופלאים והנוראים במצרים ועל הים ובמדבר יטעו בדבר ולא יצעקו אל ה' והלא הם המכירים תועלת הצעקה כי שמע את נאקתם במצרים. ואולי כי דעתם היה שאין צורך לתפילה על הדבר כל שה' ישנו בתוכם, כי אחר שהביאם למדבר פשיטא שלא הביאם אלא לספק צורכם שאם לא כן הלא המה אבודים ולא יצטרכו לתפלה ואין זה אלא שאין ה' בקרבם, והוא הנסיון שאמרו היש ה' בקרבנו וגו':

וַיֹּאמֶר ה' אֶל מֹשֶׁה עֲבֹר לִפְנֵי הָעָם וְקַח אֶתָּה מִזְקָנֵי יִשְׂרָאֵל וּמִטָּף אֲשֶׁר הִפִּיתִי בּוֹ אֶת הָיָאֵר קַח בְּיָדְךָ וְהִלַּכְתָּ: {י"ז ד}

עבור לפני העם וגו'. אולי שידע ה' כי גדל הצמאון בעם ויהיו מסתכנים אפילו בזמן מועט, לזה אמר כי מדי עוברו יעבור לפני העם פירוש בדרך שידעו שאתה הולך למצוא להם מים כדי שישקוט אש הצמאון מהם ביני וביני ולא תעבור דרך שלא יהיה לפניהם, וגם קח עמך הזקנים כדי שתהיה ההרגשה:

אָשֶׁר הִפִּיתִי בּוֹ וזה יהיה לנס עצום כי זה אשר הבאיש המים הנמצאים ועשאים דם יפעול בכח עליון פעולה נגדיית שימציא מים לשתות העם. ויש בזה הכחשות מופלאות מנגדות למתחכמים להכחיש כי הם פלאות אלהי ישראל במטה זה תבקע קרקפתו החושבת זרות:

הֲנִי עֹמֵד לִפְנֵיךָ שָׁם עַל הַצּוּר בְּהָרִב וְהִפִּיתִי בְּצוּר וַיִּצְאוּ מִמֶּנּוּ מַיִם וְשִׁתָּה הָעָם וַיַּעַשׂ כֵּן מֹשֶׁה לְעֵינֵי זִקְנֵי יִשְׂרָאֵל: {י"ז ה}

הנני עומד לפניך שם על הצור בהר רב והפיתו בצור ויצאו ממנו מים ושתה העם ויעש כן משה לעיני זקני ישראל: פירוש לפניך במקום זה ושם על הצור, כי מלא כל הארץ כבודו בתמידות באין השתנות מקום שלא יהיה בו שוכן השוכן אלא יש מקום שתגדל בו השראת שכינתו יתברך, או כפי מעלת הכנת המקום כמקום המקודש, או כפי השרויים בתוכו:

וַיֹּאמֶר מֹשֶׁה כֹּה אָמַר ה' כְּחֻצַּת הַלֵּילָה אֲנִי יוֹצֵא בְּתוֹךְ מִצְרַיִם: {י"ז ו}

ויצא עמלק וגו'. להיות שנתעצלו בתורה שנמשלה למים ולאש דכתיב (וימ' כג) כה דברי כאש ולא נתעסקו במלחמתה של תורה, לזה הענישם בצמאון כנגד בחינת המים ובאש המלחמה של עמלק:

וַיֹּאמֶר מֹשֶׁה כֹּה אָמַר ה' כְּחֻצַּת הַלֵּילָה אֲנִי יוֹצֵא בְּתוֹךְ מִצְרַיִם: {י"ז ז}

ויאמר משה אל יוספט. נתחכם משה כשהכיר העון שהוא לצד ביטול מלחמת התורה אמר אין ראוי לצאת למלחמה אלא יהושע שנאמר עליו (למנ' לג י"א) לא ימיש מתוך האוהל בעסק התורה, ואמר לו שיבחר כיוצא בו ובוזו יתגבר עליו וכן היה:

לעילוי נשמת
הרה"ח ר' ראובן בן הרה"ח ישראל עוזר קליין זצ"ל
נלב"ע בחג השבועות תשע"א